10. White H. Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1973. 448 p.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-2

МОДЕРНІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ

Біляєва С. О.
доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри археології
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
м. Київ, Україна

З народженням незалежної держави України модернізація змісту історичної освіти постала актуальним завданням загальнонаціонального значення. Впродовж понад трьох десятиліть були зроблені позитивні зрушення у побудові нового бачення української історії. Проте, ці роки відмічені й складними подіями суспільно-політичного життя країни, з періодичним відновленням проросійського курсу, наявністю при владі проросійських партій та керівників, і навіть переслідуванням націонал-патріотичних сил. Залишилися і деякі проросійські погляди та імперські концепції у історичній освіті, зокрема у питаннях історії Південної України, розвитку її поселенської структури та урбанізації тощо. Не обійшлося й без певних міфотворчих трактувань деяких періодів власного історичного шляху, що не сприяло зміцненню авторитету української історичної науки у світі. Відлуння цього часу відзначилось у курсах історії України : від підручників середньої школи та змісту ЗНО до курсів лекцій у закладах Вищої освіти. З початком війни у 2014 р. і окупацією Криму, українські підручники не позбавились багатьох російських міфів, що торкалися історії народів Криму та Півдня в цілому, а деякі зберегли їх до цього часу. Кількість російських міфів була значною у базової підготовці в галузі історії, що ставало наявним з перших днів після вступу випускників до Вищої школи, де приходилось заново формувати їх уявлення з багатьох історичних питань.

До початку повномасштабної агресії Росії нам, на жаль, не вдалось кардинально змінити уявлення світу про Україну та її культуру. Широке розповсюдження продовжувала мати російська концепція єдиного народу, мови, культури, єдиного коріння у так званій «давньоруської державі». Саме з нерозуміння справжньої історичної ходи України під

впливом імперської концепції цивілізаційного процесу Східної Європи виходила малоймовірність зіткнення Росії та України, до чого схилявся навіть відомий американський дослідник історії цивілізацій С. Хатінгтон.

Реалії війни та спротив України, який зламав російські плани «перемоги за три дні», об'єктивно сприяли зміні сприйняття Україні у світі, її статусу як суб'єкта цивілізаційного процесу, країні яка має власну історію та культуру. У освітянському просторі була яскраво засвідчена необхідність не окремих змін освітнього курсу, а формування нових концептуальних підходів до історії України, нового змісту історичної освіти від школи до Вищих університетських закладів, нового фахівця, нових сфер його діяльності. Війна значною мірою формувала нового вступника, змінила ментальність нового покоління в бік патріотизму та згуртування нації.

Але й Росія заповнила інформаційний простір світу власною концепцією військових дій, необхідних нібито задля визволення України від нацизму. Для цього загарбникам була потрібна стара російська концепція історії України, як частини історії Росії. Загально прийнятою для її медійного простору є і постійна дезінформація щодо відомих постатей історії і культури, які тим чи іншим чином пов'язані з Україною, як особистостей, що належали суто Росії, як наприклад це сталося відносно Г. Сковороди, Д. Левицького, В. Боровиковського, А. Чехова, І. Рєпіна, М. Грушевського та багатьох інших. Російська пропаганда швидко реагує та протидіє зрушенням у процесі деколонізації в галузі культури, завдяки яким у світовому музейному просторі розпочато уточнення місця походження предметів культури та їх авторів, що стосується і України. Це вимагає активізації зусиль з розвитку деколонізації як явища всебічного значення, внесення цього фактору до освітянського простору. Проте, історична освіта в Україні значною мірою ще знаходиться осторонь цього важливого процесу, який значно впливає на ментальність та історичну пам'ять поколінь. Наголос на необхідність проведення деколонізації лунав, особливо впродовж останніх десятиліть, але конкретні теоретико-методологічні розробки та системні заходи в країні розпочаті нещодавно, зокрема за допомогою Британської музейної асоціації, разом з якою був здійснений спільний проєкт. Вийшла низка монографій та статей, що стосуються теоретико-методологічних і практичних питань деколонізації. Але, нам потрібна і справжня деколонізація всередині країни, ментальність якої вже значно змінила правда війни, і для якої потрібні зміни саме в галузі історичної освіти.

Модернізація останньої передбачає використання нової *джерельної бази* та нових *методів досліджень*. Що стосується джерельної бази, безумовним негативним явищем є те, що впродовж імперського

та радянського періодів величезна кількість писемних та археологічних пам'яток були вивезені з території України і недоступні для вивчення. Впродовж тривалого часу неможливим або вкрай обмеженим було і опрацювання писемних та інших матеріалів закордоном. Проте, залишається і великий обсяг джерел, що знаходяться в архівах України, зокрема тих, що були під забороною для вивчення.

Як свідчить практика часів незалежності, за межами України існує величезний обсяг архівних джерел, зокрема у Ватикані, Швеції, Туреччині та інших країнах, перелік яких ще досі не визначений, як і обсяг документальної бази з історії України, що зберігається закордоном і може бути доступним для наших дослідників. На жаль, в нас склалися певні обставини щодо об'єктивних можливостей їх вивчення. Насамперед, це нестача фахівців, спроможних працювати із документальною базою середньовічною латиною, османською та іншими мовами від античності до пізнього середньовіччя. Потрібно визначитись із необхідністю викладанням класичних та інших мов у провідних університетах країни, що є звичайним явищем для багатьох європейських країн, де, наприклад, латинська та давньогрецька присутня ще на рівні гімназій. Підготовка якісних фахівців з джерелознавства повинна стати одним з напрямків нового історичного джерелознавства. Це відкриватиме можливості залучення нової джерельної бази з історії країни.

Величезне значення для запровадження нових джерел та методів історичного аналізу має археологія, яка нещодавно входила до історичних наук, але на сьогодні за класифікацією, отримала статус науки міждисциплінарного рівня. Її функціональне розширення мало і позитивний вплив на джерельну спроможність історичних досліджень. Завдяки створенню множинних фактів науки на підставі статистичного аналізу масових матеріалів (закон великих чисел) сучасна археологія надає широкі можливості у формуванні та обґрунтуванні об'єктивних наукових концепцій, підвищення рівня доказової бази. «Запозичити з археології» – тобто запозичити фактологічну основу побудови концепцій, постало гаслом європейської та світової науки. Розвиток археології на основі методів природничих наук, застосування геоінформаційних технологій, розробка методів просторового аналізу, моделювання, зокрема палеоекономічного та палеоекологічного, а також цифровізації відкрили нові можливості вивчення розвитку суспільства та історико-культурної спадщини.

Окрім класичної археології, величезного значення в Україні має «Археологія сучасного світу», яка набула надзвичайної актуальності саме у зв'язку із російсько-українською війною. Її завдання включають вивчення археології конфліктів, руйнацій, таборів, наслідків окупації,

масових поховань та цілого комплексу інших питань, які постали на жаль перед нашим суспільством. Їх дослідження значною мірою відбудуться у часи відновлення країни після завершення військових дій. Проте, вже зараз потрібно збирати артефакти, необхідні для показу історії війни, докази ганебних дій окупантів, артефакти, необхідні для автентичності відновлення зруйнованих пам'яток. Їх вивчення займе чільне місце у новій історичній науці та предметі майбутньої історичної освіті. Вони потребують створення відповідних професійних структур, нової спеціалізації, нових функціональних обов'язків, підготовки значної кількості істориків та археологів, на нестачу яких в Україні звертали увагу провідні дослідники Європейської Асоціації археологів ще багато років тому. Проте, з масовим знищенням або пошкодженням об'єктів культурної спадщини в країні під час варварських дій російських військ, необхідність у кваліфікованих фахівцях нових напрямків, із новими історичними знаннями і новою ментальністю багатократно зросте. При цьому конче необхідними постають фахівці із знаннями інтегративного рівня, яких потребує історичний та природничий ландшафт зруйнованих населених пунктів, історико-архітектурних пам'яток, пограбованих музеїв та інших післявоєнних об'єктів. Практичну необхідність такої тематики постійно засвідчують семінари ІКОМОС України, які відбуваються, часто-густо разом із провідними представниками ЮНЕСКО. Фактично, має формуватися і нова методика історичних досліджень, все більша інтеграція з іншими галузями науки. Цілком можливим стане необхідність створення регіональних центрів, для яких потрібною є базова підготовка вищих з археологічної та історичної спеціалізації у вивченні повоєнного історичного простору та його відновлення на новому рівні. Надзвичайно багато треба зробити на всіх рівнях історичної освіти, для побудови спадкоємності одного від іншого, і нарешті нового сприйняття України у світі.